

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

יין נסך

- תקצט -

נמסר בש"ק פ' בלק ה'תשע"ט

בש"ק פ' פנחס יחל השיעור אי"ה בשעה 17:50 ויהיה בענין:

קרבן התמיד

מנחה בשעה 17:30

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

שיטת הרמב"ם באיסור יין נסך

מה נפשך, אם עדיין לא נאמר להם האיסור הכללי של הנאה מע"ז ותקרובתה האמור במשנה תורה, א"כ שמא על זה נתכוון המדרש באמרו 'ועדיין לא נאסר להם', ואם כבר נאסר, מהו שאמרו שעדיין לא נאסר.

ופירש הנצי"ב (בפירושו על הספרי פר' בלק ובהעמק שאלה ריש האזינו) עפ"י המשתמע בכמה מקומות בגמרא דתרי גונוי ניסוך איכא; ניסוך ממש דהיינו יציקת היין לפני הפסל, וזהו ממש כתקרובת, ועוד אופן נוסף יש של שכשוך היין. והנה התוס' (כט: ד"ה יין) הקשו ל"ל קרא ד'אשר חלב' וגו' לאסור היין מהקש לזבח, וכי יצא יין המתנסך מכלל זבח? ותרצו דאין הכי נמי, וזבחה וניסוך שני ענינים הם. אך הרמב"ם מפרש - וקרוב לכך כתב בספר יראים סט. וכן נראה לומר בדעת השאלות (האזינו) - שאמנם ניסוך של שפיכה לפני הע"ז לא יצא מכלל זבח והריהו בכלל תקרובת לכל דבר, כי אצטריך קרא לשכשוך יין שהיו רגילים לשכשך לע"ז אף שלא בפניה קודם שתייתם [וכפי שצדד הרא"ש (בע"ז פ"ד יג) שבפני העבודת-כוכבים היו רגילים לנסך, אבל שלא בפניה אין דרך לשפוך אלא לשכשך], על כן הוצרך קרא על יין זה שאינו תקרובת ממש אלא כהכנה לע"ז. והרי היין המונח אצלה לשתיה, לא נתנסך ממש לפני הע"ז אלא נעשתה בו פעולת ניסוך הרגילה אצלם לפני שתייתם, ועל כך אמרו שעדיין לא נאסר - מזה הוציא הרמב"ם שיש איסור מסוים של שתיית יין נסך שאינו בכלל תקרובת אלא שנעשתה בו פעולה לע"ז כשכשוך. ומקור האיסור הוא ממה שנאמר להם אחר כך בהקש 'ישתו יין נסיכם' ל'חלב זבחימו יאכלו' שכאמור הוא מוסב על יין ששוכשך ולא זה שנתנסך ממש שהוא תקרובת ממש.¹

בזה פירש הנצי"ב דברי הרמב"ם בהל' מלכים (ה,א), אודות התר אכילת מאכלות אסורים בשעת כיבוש מלחמה אם ירעבו ולא ימצאו מאכל אחר (חולין יז), הכליל הרמב"ם אף שתיית יין נסך שהותרה להם. והרמב"ן (ואתחנן וי), השיג הלא מקראות מפורשים הם שלא ידבק אצלם מאומה מהע"ז ושנצטוו לשקצה ולתעבה ולאבדה, ובכלל זה משמשיה ותקרובתה וא"כ אף יין נסך בכלל. אך כפי האמור אתי שפיר, דהרמב"ם והרמב"ן לשיטתייהו אזלי; לא התיר הרמב"ם אלא יין נסך שאינו תקרובת, כגון שכשוך שאינו בכלל איסור ד'לא ידבק בידך' אלא איסור פרטי הוא שהותר לחלוצי צבא כשאר מאכלי איסור. ואילו הרמב"ן שהשיגו הולך

ב וע"ע שיעור רלד שיעור ד תירוצים נוספים.

1 ק"ל להעמיד כל לשונות הרמב"ם 'נתנסך' רק בשכשוך (שלא הוזכר בפירוש ברמב"ם אלא בפ"ב לענין מנע הגוי) ולא בניסוך ממש. (ויעיין חו"א י"ד מזו שצדד בדעת רש"י שבא יין המשוכשך אינו אסור אלא מדרבנן. ואולם מדברי הרמב"ם (יא,ד) שגוי שנגע ביין חוששים שמא נסכו לעינים', משמע שהוא דאורייתא). וביותר קשה (רמ"ז) שלשונו במנין המצוות הקצר מתפרש ניסוך ממש. דרך נספת יש (מהנאון הרונאציבור, וכ"ה בספר הזכרון לר"י הוטנר ז"ל) שרק היין הנשפך חשיב תקרובת ולא הנשאר, ועל זה קאי 'ישתו יין נסיכם' - היין שזממו נסכו, אבל בתור"ד (בע"ז סב מהד"ק) מפורש שאף הנשאר נעשה תקרובת. ושנא י"ל - וכן יש דקדק מתוך לשון תיר"ד - דוקא בפניה, כיון שהקריב הכל לפניו וניסך מעט, הכל בכלל התקרובת. אבל ניסוך שלא בפניה, הנשאר לא הו' תקרובת אלא מה שהפריש לה (דק"י"ל כחכמים בדף נט שאף שלא בפניה הו' ניסוך. כ"כ הב"ח יו"ד כג בדעת הרמב"ם). ואז יתפרשו כל לשונות הרמב"ם גם בניסוך ממש שלא בפניה, שזה הרגילות. ובמנין הקצר אפשר שמדבר על היין המנסך עצמו דומיא דתקרובת.

א בתאור מעשה שיטים, מובא בספרי (בלק. וזכר בגמרא סנהדרין קו:): 'וביום השלישי אמרה לו היכנס לפניו וברור לך לעצמך, אי אתה בן בית?! והיה נכנס אצלה והצרצור מלא יין אצלה מיין העמוני, שעדיין לא נאסר יין של גוים לישראל' וכו'. מכאן הביא הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת קצד) סיוע לכך שאיסור שתיית יין נסך הוא מהתורה ונמנה כמצוה לעצמה, מאמרם 'עדיין לא נאסר יין של גוים' - משמע שאחר כך נאסר להם. והיכן - מהכתוב בשירת האזינו 'אשר חלב זבחימו יאכלו' ישתו יין נסיכם', מה זבח אסור בהנאה אף יין אסור בהנאה, כפי שדרשו בגמרא (ע"ז כט:).

והרמב"ן האריך להשיג על דבריו, וכתב שעל סתם-יינם נאמרו הדברים שאינו אסור אלא מגזרה דרבנן, שהרי היין המונח אצלם מיין העמוני סתם יינם היה, לא יין שנתנסך לע"ז, ובתחילה היו מפתות אותם בדברים המותרים ומורגלים להם, שאין בהם שמץ ע"ז ואיסור, שהרי לדבר האסור לא היה שומע לה, ולפיכך הוצרכו לומר שעדיין לא נאסר, שאין איסורו אלא מדבריהם.

ודעת הרמב"ם שהוכיח מכאן - כבר באר הנצי"ב - שאם הכוונה לאיסור דרבנן של סתם יינם, לא היו צריכים לומר שעדיין לא נאסר שהרי הדבר פשוט וידוע, וכשם שלא אמרו לענין היחוד שהיה נכנס פנימה ש'עדיין לא נאסר היחוד עם גויה' שהיא גזרה מאוחרת (כמבואר בע"ז לו:), אלא משמע שהכוונה לאיסור תורה שנאמר להם רק לאחר אותו מעשה, וילפינן לה מקרא ד'ישתו יין נסיכם' הנאמר אחרי כן. ואף שכל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה בסיני (כטענת הרמב"ן), מ"מ משה לא אמר לישראל כולה בבת אחת אלא במשך כל הארבעים שנה.²

עוד תמה הרמב"ן מדברי הרמב"ם עצמו שמנה שתי מצוות (ל"ת כד כה) שענינן איסור הנאה מע"ז וממשמשיה ומתקרובתה, שנאמר 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', וכן 'ולא תביא תועבה אל ביתך', וכדאמרינן במכות (כב). שהנהנה מעצי אשרה לוקה משום 'ולא ידבק בידך מאומה', וכן לוקה משום 'ולא תביא תועבה אל ביתך' (והובא להלכה גם בספר היד הל' ע"ז זב), והלא בכלל תקרובת ע"ז גם יין שנתנסך לפניו, ואמנם כך הם דברי הרמב"ם המפורשים (במנין המצוות הקצר שבפתיחה לספר היד, ל"ת כה) שאף יין שנתנסך לה בכלל איסור הנאה מ'ולא תביא תועבה אל ביתך', ואם כן מה טעם ומה המקור להוסיף מצוה נפרדת מיוחדת לאיסור יין נסך.

ובמגילת אסתר כתב לישב תמיהת הרמב"ן, מדוע מבקש הרמב"ם לאו אחר והלא כבר נכלל הדבר בשני הלאוין האמורים, שכוונת הרמב"ם להלקותו שלש. אך כבר השיג הנצי"ב שלא צדקו דבריו בזה, כי אין כוונת הקושיא על יתור הלאוין אלא הקושיא היא כיון שנאסר הדבר מהתורה משום איסור הנאה מתקרובת, א"כ מנין הוציא הרמב"ם מצוה נוספת על יין נסך ממה שאמרו 'ועדיין לא נאסר להם יין של עכו"ם', הרי

א כמוש"כ המגלת-אסתר ועוד. ובדעת הרמב"ן שהקשה - ע' שבט הלוי ח"ב סוס"י ויש להעיר מדברי הרמב"ן בפרשת יתרו (יה"ג) שנראה שמצות יום הכפורים לא ניתנה להם בשנה ראשונה. אך י"ל דשפיר אמרו 'עדיין לא נאסר' כלפי גזרה דרבנן, וכמו שאמרו לשון זו בחולין ד: על יין אחאב, ועוד, הלא הרמב"ן גופא הביא (בע"ז לו:) מפרד"א שאיליהו גור על יינם על דבר פער [אלא שלא פשט תקנתו עד שבאו תלמידי שמואי והלל גזרון], וא"כ שפיר יש לפרש שעדיין לא נאסר במעשה זה, כי רק בעקבותיו הוא נאסר.

בחלב [וע' להלן בבאור טעמו], ובמה נשתנו הלאוין דאיסור ע"ז משאר איסורי הנאה שלוקים על כל הנאה.

י"ש לתרץ קושיית המנ"ח ולהוכיח בשיטת הרמב"ם החלוק גדר איסור"נ דעבודה זרה משאר איסורי הנאה, דהנה אמרין בחולין (ח). שהשוחט בהמה בריאה בסכין של ע"ז מותר משום שמפסיד ממון בשחיטתה, ורק במסוכנת אסור שמרויח ממון בשחיטה. והקשו התוס' הלא השוחט בשבת חייב, הרי דלא חשבינן ליה כמקלקל אלא מתקן, שהרי נהנה בכך שמכשיר הבשר לאכילה. ותרץ בספר יראים (רעד) שאמנם בעלמא חשובה שחיטה תיקון והנאה אבל בע"ז רווח ממון יותר אסרה תורה כדכתיב 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם' והרי לא נתרבה ממוןו בשחיטת הבהמה אלא הומעט. ונראה שכן כוונת התוס' בשבת (קו). בדבריהם הקצרים, לתרץ כבעל היראים מבעלי התוס'.

והוסיף היראים שכן מוכח מדתנן לענין ע"ז יוליד הנאה לים המלח. ובאור כוונתו, דהנה תנן (בע"ז מט) גבי פת שאפאה מעצי אשירה וכן בגד שארגו בכרכר של ע"ז שאסורים בהנאה, וכשנתערבו באחרות יוליד הנאה לים המלח לדברי ר"א. והנה דעת בעה"מ (בע"ז שם ובפסחים כד) שדין זה דהולכת הנאה לים המלח אמורה רק בע"ז ולא בשאר איסור"נ, כגון שאפה פת בקליפי ערלה. ופירש הטעם דדוקא בע"ז מציינו שתופסת דמיה, שחליפיה ודמיה נאסרים כדילפינן (בע"ז נד) מוזהיית חרם כמוהו – כל מה שאתה מהיה ממנו הריהו כמוהו, שלא כבשאר איסור"נ שבתורה שאם עבר ומכרם הדמים מותרים [עכ"פ לאחרים]. והראשונים (בע"ז ובפסחים) הביאו דעת הרשב"ם דפליג, ותמהו על ראיית בעה"מ הלא אדרבה, בע"ז מחמרין טפי ואסרינן גם את הדמים אבל ודאי לא יצאה הע"ז מאיסורה ע"י החלפתה ומכירתה, והיאך למד מזה הבעה"מ להקל טפי בע"ז ולומר דמהני להוליד הנאה לים המלח מה שלא מהני בשאר איסורים.

אבן כוונת המאור מתבארת מדברי היראים, שהעמיד היסוד דבע"ז לא אסרה תורה אלא כשממונו מתרבה ומורווח על ידה, והוכיח זאת מדתנן 'לענין ע"ז יוליד הנאה לים המלח – הרי להדיא שנקט כבעה"מ שהוא דין מסוים בע"ז, שמכך שנאמר בה הך התיירא דהולכת הנאה שמענו שגדר האיסור הוא רווח ותוספת ממון, הלכך מהני [באופנים מסוימים] כשמאבד רווחו ע"י הולכת הנאה לים המלח, משא"כ בשאר איסורי הנאה דבהנאה תליא מלתא ולא ברווח ממון, לא מהני מה שמאבד רווח ממון, דסו"ס אסור לו להנות מהחפץ. ואם כן הרי מתבארת כוונת בעה"מ, שמהדין המיוחד בע"ז לחומרא שהיא תופסת דמיה שמעינן שגדר איסור הנאה שלה הוא מה שנתרבה ממון על ידה [כל שאתה מהיה ממנו], שלכך גם חליפיה ודמיה נאסרו, וא"כ גדר זה גופא הוא הטעם גם לדין לקולא דיוליד הנאה לים המלח, שעיי"כ לא נתרבה ממון על ידה, משא"כ בשאר איסורי הנאה, כי היכי דליכא החומרא דדמיהם וחליפיהן אסורים דבהנאת החפץ תליא מלתא ולא ברווח ממון, כך מאותו הטעם ליכא הקולא דיוליד הנאה.

עוור מוכח כן בשיטת בעלי התוס', דבהא דתנן דהבגד שארגו

לשיטתו שאין איסור מיוחד ליינ נסך יותר משאר תקרובת אלא הכל איסור אחד הוא ולא הותר כלל.

י"ש להוכיח כהנצי"ב מדברי הרמב"ם בהל' אבות הטומאות (ו,א) 'טומאות ע"ז מדברי סופרים וכו' וארבעה אבות הטומאות יש בה; ע"ז עצמה, ומשמשיה, ותקרובת שלה, ויין שנתנסך לה. וטומאות כולן מדבריהן. ובהמשך (ה"ח) הביא מקור לכך שהיין כתקרובת מהאי הקישא ד'אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם' הרי יין כחלב זבחימו. הנה מכך שחילק בין תקרובת ליינ שנתנסך ומנאה אב נפרד והוצרך להקש כדי להשוותם, מבואר שנקט שיין נסך אינו בכלל תקרובת.

ב ונראה שגם במהות האיסור חלוק הוא לשיטת הרמב"ם הלאו ייין נסך הנלמד מיינ נסיכם מהלאוין ד'לא ידבק' ו'לא תביא תועבה'. דהנה כתב הרמב"ם (מאכ"א יא,א): 'יין שנתנסך לעכו"ם אסור בהנייה והשותה ממנו לוקה. וכתב הלחם-משנה ד'שותה' לאו דוקא אלא הוא הדין לכל נהנה וכדין כל נהנה מע"ז ותקרובתה שלוקה שתיים (כמוש"כ הרמב"ם בהל' עו"ם זב, עפ"י הסוגיא במכות הנ"ל). אך נראה הדבר כדוחק גדול בכוונת הרמב"ם, שאין זו משמעות דבריו, והרי פתח באיסור הנאה ומדוע עבר לדבר על שתיה והניח לנו מקום לטעות, בזמן שגם ההנאה דינה כשתיה.

והנצי"ב שם כתב לפי שיטתו, שבשכשוך לא נאסר היין מהתורה אלא בשתיה [ככתוב 'ישתו'], ואילו איסור הנאה אינו אלא מדרבנן, ועל כן רק השותה לוקה. אבל נראה שקשה לומר כן שהרי בספר המצוות (ל"ת קצד) הכליל בלאו זה דיינ נסך גם את איסור ההנאה, ומשמע דמדאוריתא הוא. וגם מלשון הרמב"ם בהלכותיו כאן שפתח וכתב יין שנתנסך לעכו"ם אסור בהנייה, משמע שזהו עיקר האיסור מדאוריתא, ובפרט שבהמשך ההלכה הביא קרא דאוריתא על איסור זה דהריהו כזבח שקרב לה.

ונראה דלעולם אסור בהנאה מדאוריתא, ומ"מ לוקה רק על שתיה, בשונה משאר איסור הנאה דע"ז ותקרובתה שלוקה על כל הנאה.

דהנה והקשה המנ"ח (קיא), הלא לשיטת הרמב"ם (מאכ"א ח,טז) כל איסורי הנאה שבתורה אין לוקים עליהם אלא באכילתם ולא בשאר הנאות, ואף באותם שאין בהם לשון 'אכילה' כגון בשר

ד יש לשאול הלא אף להרמב"ם הוקש איסור היין לזבח ואין הקש למחצה. וגם אזהרתו מ'ולא ידבק' נקט שהרי בקרא ד'ישתו' ליכא אזהרה (וכמוש"כ המנ"ח), וא"כ מהו תינתן לחלוק ביניהם לענין הלויני צבא. וע"כ מדברי הרמב"ם (מאכ"א יא,ב) שיין שנתנסך לה הריהו כזבח וכיון שאיסורו משום עכו"ם אין לו שיעור שנאמר ולא ידבק וגו'. הרי להדיא שמשוה איסור היין לאיסור הנאה מע"ז בכלשהו מדכתיב 'לא ידבק בידך מאומה' (ואכן באו"ש הל' מלכים שם) נקט ברמב"ם שאף תקרובת הותרה במלחמה לכשירעב).

ושמא י"ל כיון דבההיא שעתא שהותרו להם קדלי דחוריי עדיין לא נאמר 'ישתו יין נסיכם' ויתכן שעדיין לא נאסרו בזה מדאי' עכ"פ. א"כ אין יין זה כלול באזהרת דע"ז, ואילו היו כובשים באותו זמן היו מותרים בשתייתו, הלכך אף לאחר זמן שנאסר היין אינו חוזר להיכלל באיסור ע"ז בשעת מלחמה.

ה ועדיין המשך לשונו קשה לפי הנ"ל, שכתב 'ואין מטמא טומאה זו אלא יין שנתנסך ביד לפני ע"ז אבל סתם יינ של עכו"ם וכו'. הרי משמע שמדובר שנתנסך ביד לפני ולא שכשוך שלא בפניה. ומהו היה נראה דאף יין שנתנסך ממש אינו בכלל תקרובת אלא נלמד מקרא ד'ישתו' ונ"מ לכתר דנאסר מקרא, שוב עובר בלא ידבק' ולא תביא' והגם שאינו תקרובת ממש (וכמבואר ברמב"ם במנין הקצו), דגלי קרא דבכלל חרם ותועבה הוא. (וכן תקרובת גופא דעת התוס' [נב, עפ"י הגמ' שם נ] שאינה אלא מהלכה, ונ"מ לאחר שננסך בזה איסור, הרי נכלל הכל ב'חרם' וב'תועבה'). והוחתק הרמב"ם מהספרי היא שיש איסור מיוחד על היין שעדיין לא נאמר להם, דכל עוד לא נאמר קרא ד'ישתו' לא נאסר להם היין.

ו גם מדבריו בה"ג שם יינ העכו"ם שאין אנו יודעין אם נתנסך או לא נתנסך והוא הנקרא סתם יינ אסור בהנאה כמו יין שנתנסך. ודבר זה מנורו סופרים הוא – בפשטות מורה שתלה והשוה האיסור דרבנן באיסור דאוריתא, אבל אילו גם המתנסך אינו אסור בהנאה אלא מדרבנן היה לו להכליל שתיהן בשוה ולא לתלות בכו"ז. ולהנצי"ב צ"ל שדבר זה מגוירות סופרים קאי על שני הדברים, על סתם יינ ועל יין שנתנסך. ונראה שאמנם הנצי"ב בפירושו לשאלות כתב הדקש זה אסמכתא בעלמא, אבל בפירושו לספרי נראה שחזר בו, עכ"פ בדעת הרמב"ם, דההקש חלבו זבחימו דרשה גמורה היא, וז"ל: 'ואינו אסור בהנאה מה' משום תועבה ומשום חרם אלא משום ישתו יין נסיכם והרי הכל האיסורים'.

ז וכ"כ באבני נור או"ח קיו. והוכיח כן מדברי הט"ז הל' נדרים.

ח וכן איתא בספרת בעה"מ בתוס' ביבחים עב. ד"ה אלא. ועיין במאורי ספ"ד דכ"ק ששור הנסקל לאחר גמר דינו, אם נשתמש בו אדם – יהיו דמי שכירותו (כלומר השתמשותו) ויאסרו בהנאה. וע"ז הוכיח מציינו כן בשאר איסור"נ. ושמא נקט שהוא איסור ממוני, כפי שדרשו מובעל השור נקי לאסור עורו. וע"כ גם דמיו אסורים. לברוק.

שבדואי יהנה. וביאר הגרש"ק שיסוד התירא דדבר שאינו מתכוין הוא משום ששם המעשה נקבע לפי כוונת האדם, וכגון כשגורר ספסל ואינו מתכוין לעשות חריץ, אין כאן 'מעשה חרישה' אלא 'מעשה גרירה'. ובפס"ר מודה ר"ש משום שהיות והחריץ מחויב להעשות, שוב חשיב 'מעשה חרישה' [כלומר הגם שנשאר בגדר 'אינו מתכוין' והפס"ר לא משוי ליה כמתכוין, מ"מ שם המעשה חל לפי ההיפעלות המוכרחת להעשות, וכמו פסיקת ראש ששם 'מעשה הריגה' עליו הגם שכוונתו רק ליטול את הראש ולא להרוג]. וכיון שבאיסור נ"ס יסוד האיסור הוא בשימוש האדם וניצול החפץ ולא בתוצאה שמקבל, א"כ כל שאינו מתכוין להנאה שרי, דשם מעשה של 'השתמשות' ו'התהנות' תלוי בכוונת האדם ואינו תלוי בתוצאה המוכרחת, שהרי לא תוצאת ההנאה היא האיסור אלא לקיחת האדם הנאה היא האיסור, ולקיחת האדם לעולם מוגדרת לפי כוונת האדם ולא לפי המעשה כשלעצמו.

י"ז לחוק היסוד עפ"י המבואר בפסחים (נד) דלר' זירא הטעם שאין לוקים על אכילת מיץ היוצא משאר פירות דאיסורו"נ [מלבד זיתים וענבים] הוא משום דהנאה שלא כדרך היא. וכבר עמד הצ"ח (שם ובנוב"ת א"ח סד) הלא לאחר שנכחט המיץ ודאי ששתייתו היא דרך שתיה, וכדכתיב 'אשקך... מעסים רמוני', ומה טעם לפטור שתייה כזאת משום 'שלא כדרך הנאתו'. אך לפי יסוד הגרש"ק שהאיסור הוא בעצם פעולת 'השתמשות' של האיסור, א"כ י"ל שהיות והפרי הוא החפצא דאיסור ערלה וכד', אין להחשיב שתיית המיץ שלו כפעולת השתמשות רגילה של הפרי שהרי הפרי אינו מיועד למימיו. [משא"כ אילו גדר האיסור היה בתוצאת ההנאה, אין סברא לחלק אם זו דרך השתמשות הפרי הראשון ויעודו הרגיל אם לאו, דסו"ס יש כאן השתא הנאה כדרכה מן המיץ. ורק מפני שיסוד האיסור הוא 'השתמשות בדבר האסור', שפיר יש מקום להחשיב את שתיית מימי הפרי כהשתמשות שלא כדרך כלפי האיסור דהיינו הפרי. והנה אף אי נימא דאביי שם בסוגיא חולק על טעמא דר' זירא (כמו שצדד בנוב"ס), מ"מ אין צריך לומר שחולק על עיקר היסוד שהאיסור הוא 'השתמשות', רק ס"ל שדרך השתמשות נקבעת לפי המצב העכשווי, שכך דרך שימוש וניצול המיץ].

הרי לפי זה מוטעם היטב החילוק הנ"ל בין ע"ז לשאר איסורו"נ, שכל איסורו"נ שיסוד איסורו הוא במעשה ההשתמשות וההתהנות, בהם יש מקום להבחין בין פעולת השתמשות כדרכה או שלא כדרכה, אבל בע"ז יסוד האיסור הוא בתוצאת ריבוי ממונו ולא במעשה ההתהנות, וכדכתיב 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', כלומר החפצא דאיסורא הוא הממון שנדבק ונתוסף אליו, הלכך מובן היטב מה דאמרן דבע"ז מעיקרא אין מקום לדון על דרך המעשה וצורתו, דסו"ס ממונו מורווח על ידי הע"ז. ועל כן מעיקרא איסור ע"ז אינו בכלל כל איסורו"נ לדון עליה בדין 'שלא כדרך'.

זמנתה נראה להוכיח בכמה הוכחות שהרמב"ם חבר הוא לבעלי התוס' בגדר זה של איסור הנאה דע"ז. דהנה לשון הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת כה) שהזהרנו מחבר [בתרגום החדש: מלהוסיף] דבר מעבודה זרה אל ממונו. הרי נקט כאן לשון הוספת ממון שלא כלשונו בשאר איסורי הנאה. שכך משמע ליה גדר

בכרר של ע"ז נאסר, איתא בתוס' ר"י מבירינא (נדפס בשיטת הקדמונים על ע"ז שם) בשם רבו שבשאר איסורו"נ לא נאסר הבגד [הגם שהאריגה עצמה אסורה], דדוקא בע"ז נאסר משום הדין דכל שאתה מהיה ממנו הריהו כמוהו, משא"כ בשאר איסורים שאין כאן הנאה ישירה מהאיסור. ולכאורה הם שני דינים חלוקים, ד'כל שאתה מהיה ממנו היינו חליפין ודמים ואילו כאן הרי לא מכר כלום. אך כוונתו כיסוד האמור, דב'זהיית חרם' למדנו שגדר האיסור הוא כל שנתרבה ממונו מהע"ז, והכי נמי בבגד שנוצר באמצעות הע"ז, משא"כ בשאר איסורים שגדר האיסור הוא הנאת החפצא עצמו, הרי כשם שאין דמיון אסורים כך הנאה שנגרמה על ידו באופן עקיף לא נאסרה.

הרי למדנו בדעת בעלי התוס' ששונה איסור הנאה דע"ז משאר איסורי הנאה שבתורה שענינם איסור השימוש וההנאה מהדבר האסור, ואילו בע"ז גדר האיסור הוא ריבוי ממון ורווח שמתוסף על ידה.

ג ובוה נוכל להבין ענין נוסף, דהנה מבואר בתוס' בכ"מ (פסחים כו כח ע"ז יב מג מח) שבע"ז חייבים על הנאה שלא כדרך. וצ"ע הגרעק"א (בגה"ש בפסחים כד:) מדברי הגמרא (שם) שכל איסורו"נ אין חייבים עליהם שלא כדרך הנאתן חוץ מבשר בחלב וכלאי החרם. והעלה בצע"ק. וכוונתו להקשות על התוס' אמאי לא הוציאו בגמרא מן הכלל גם ע"ז כמו בב"ח וכה"כ. ואמנם ממה שסיים בצע"ק משמע שאין כאן קושיא אלימתא אלא הערה בעלמא.

זפירוש הדברים, דהנה התוס' בע"ז (מג) כתבו דהיינו טעמא דבע"ז חייבים אף שלא כדרך, משום דכתיב 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם'. והרי לפי מה שהראנו בשיטת בעלי התוס' נראה שכוונתם לפרש שהואיל ויסוד האיסור ד'לא ידבק' הוא שלא יתרבה ממונו מהע"ז, על כן אין מקום לחלק אם נתרבה ממונו ע"י עשיית פעולה כדרך הנאה או שלא כדרכה, שהרי האיסור לא משום פעולת ההנאה אלא משום הרווח והממון שנתוסף. וכיון שכן הרי מובן היטב מדוע לא הוציאה הגמרא ע"ז מכלל דשאר איסורו"נ, דע"ז מעולם לא היתה בכלל עד שנצטרך להוציאה, שהרי אין גדרה איסור 'הנאה' כבשאר איסורו"נ אלא איסור ריבוי ממון והרווחה. ורק בב"ח וכלה"כ שגדרם כשאר איסורו"נ הוצרכו להוציאם מן הכלל לומר דאף של"כ אסור, משא"כ בע"ז דמעולם לא שייכא בכלל דינא ד'כדרך הנאה', דהא כלפי איסור ריבוי ממון אין שום הפרש באופן פעולת ההנאה.

זנוסיף הטעמה בסברא זו, עפ"י יסוד הגרש"ק (שער"י גכה) שהארכנו בו כמה פעמים, שגדר איסורא דאיסורו"נ הוא בפעולת ההתהנות, כלומר מעשה השימוש וניצול החפץ הוא האיסור, ולא שההנאה והקורת-רוח היוצאת היא החפצא דאיסורא. ובוה פירש דברי הר"ן בפרק גיד הנשה [ומקורם בחדושי הרא"ה שם] דלר"ש דשרי דבר שאינו מתכוין, באיסורו"נ מותר אף בפסיק רישיה, שלא כבכל התורה דמודה ר"ש בפס"ר, ובוה פירש הסוגיא דבת תיאה, שכששואף היין לבדקו ואין כוונתו ליהנות, מותר אף

ט עוד יש לפרש בכוונת התוס', כיון דע"ז אסורה במשהו מלא ידבק מאומה, מסתבר דהוא הדין בשלא כדרך נאסרה, דלא נרע מהנאה כלשהו (וכ"כ סברא זו בקה"י ע"ז סוס"ו. ולפי"ז ה"ה בין נסך כמבואר מדברי התוס'). ויתכן שלכך אביי לא מנה זאת מפני שע"ז אסורה במשהו. עפ"י שיעורי הגרשו"א. [וילה"ע שבקה"י שם צדד להוכיח מדכתב הרמב"ם דלוקה על משהו מסתברא דחייב שלא כדרך. וצ"ע דהא י"א אסור במשהו ואעפ"י כהרמב"ם פטור בשלא כדרך].

י וכ"כ המרכזה"מ (מאכ"א יא) שהוא איסור ממון, לא איסור הנאה. ואף כי משמע ברמב"ם שאסור לכתחילה לשתוס בהמה בסכין של ע"ז ורק אם שחט מותר (כמוש"כ הכס"מ ע"ז י"ט), י"ל שאף ההשתמשות עצמה בכלל רווח ממון, הגם שהבהמה מופסדת. ואולי י"ל דלהרמב"ם תרתי איכא, דע"ז לא גריעה משאר איסורו"נ ורק הוסיף בה הכותב איסור בלשון ד'לא ידבק בידך מאומה' לומר שכל הוספת וחיבור ממון נאסר.

ביסודו גדרו כדן גזל ממון בהדיוט. וראינו במק"א¹ שלשית הרמב"ם לא רק חיובי מעילה לגדר גזל אלא אף איסור המעילה תלוי בגדר זה [כדעת הגר"ח בספרו ולא כהשער"ר ג,גג], ולא רק בקדשי בדק הבית אלא אף בקדשי מזבח [כמו שנקט הגר"ח בספרו – ולא כדעת הנתיבות (כח) שרצה לחלק בזה]. ואם כן הרי ברור שלוקים על הנאה כאכילה, כי כלפי איסור גזל הכל אחד, דמה לי אם אכל הגזלן או הוציא ונהנה בדרך אחרת. ולא דמי לשאר איסוה"נ שיסודם בהרחקה מן החפץ מכל שימוש והנאה, שבוה יש מקום לחלק במיני ההנאה וכדלקמן, אבל בהקדש אין יסוד האיסור תלוי במעשה שימוש או הנאה בחפץ אלא בגזלתו והוצאתו מקדושתו [ויש להטעים, דכל איסוה"נ איסורם משום תיעובם, שרצון התורה להרחיקם מן האדם מפני מאיסותם, לא כן הקדש שאין שם ענין של פגם לאדם ע"י התקרבות לחפץ, אלא אדרבה, לרוב קדושת הדבר אסור לשנותו ממצוותו ולהוציאו מקדושתו], וא"כ מה לי אם מוציא ע"י שאוכל או ע"י הנאה אחרת.

זבוח יובנו דברי התוס' בסנהדרין (פ). שאיסור הנאה מהקדש קיים גם בהנאה שלא כדרך [שלא כדנקטו התוס' בפסחים כו.]. ולכאורה יקשה מדוע הגמרא בפסחים לא הוציאה הקדש מכלל איסוה"נ שאין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתו [וכהערת רעק"א הנ"ל לענין ע"ז] – אך י"ל שמעילה מעולם לא היתה בכלל איסוה"נ שהרי גדרה משום גזל ולא משום פעולת ההנאה עצמה, ובאיסור וחיוב גזל אין מקום לחלק במעשה ההנאה אם הוא כדרך אם לאו.

זרואה שזו היא גם דעת הרמב"ם, כהתוס' בסנהדרין, שכן משמע מדבריו (מעילה ה,ה) שאין חילוק אם נהנה כדרך אם לאו [ודלא כהמשל"מ (יסוה"ת ה,ח) שדחק להשוות דעת הרמב"ם עם התוס' בפסחים שאין חיוב מעילה אלא בכדרך]. והרי מובן הדבר לשיטתו בגדר איסור מעילה, כמו שנתבאר.

❖❖❖ **זדאתנין** להכי נראה להוסיף הטעמה ברמב"ם לשיטתו, דהנה מבואר במשנה בכריתות (יג) שהאוכל חלב של הקדש חייב גם משום מעילה למרות שהחלב כבר היה אסור באכילה, שאיסור הקדש מוסיף שאר הנאות, הלכך איסור חל על איסור בכה"ג. וכתב הרמב"ם בפיה"מ (שם) שאף שבהקדש איכא איסור מוסיף על חלב, אך בבשר-בחלב לא יחול איסור על חלב, שאם יבשל חלב בחלב לא ילקה משום בב"ח, הגם שהתוסף איסור הנאה – וביאר נקודה נפלאה: שבכל איסורי הנאה האיסור העיקרי הוא האכילה ואילו שאר הנאות מסתעפות מהאכילה, והואיל ואיסור האכילה אינו חל על דבר האסור כבר באכילה, גם איסור ההנאה לא יחול.

זדבריו מתבארים היטב עפ"י מ"שביאר (בספר המצוות ל"ת קפו) מדוע מנה בב"ח רק שני לאוין; אכילה ובישול, ואילו הנאה לא מנה כלאו נפרד – כי האכילה והנאה ענין אחד המה, שהאכילה היא דוגמא אחת מכלל אופני ההנאה, וכשכתוב בכל מקום 'לא תאכל' הכוונה לא תהנה [כך פירש את כללא דר' אבהו (בפסחים כא) דכל מקום שכתוב 'לא תאכלו' וכד' אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב הנהך כדרך שפירט לך בנבלה. ופסק הרמב"ם (מאכ"א ח,טו) כוותיה, ומפרש דנקט הכתוב אכילה כדוגמא של אחת ממיני ההנאות], ועל כן האכילה וההנאה נמנות כלאו אחד. אכן, מה טעם הוציאה תורה כל הנאות בלשון אכילה – על זה באו דברי הרמב"ם בפיה"מ לכאור שהאכילה היא עיקר האיסור, כי היא ההנאה

האיסור דולא ידבק בידך מאומה מן החרם – לא יחובר ויתוסף על ממונך שום דבר מע"ז, וכדבריו המפורשים של היראים.

זאבן לא הביא הרמב"ם איסור בגד שנארג בכרכור אלא בהלכות ע"ז (ז,יג) ולא בשאר איסורי הנאה – הרי מבואר כר"י מבידינא שבשאר איסוה"נ ליכא איסור זה, רק בע"ז שגדרו ריבוי ממון מע"ז.

זכן מדויק לשון הרמב"ם באותה הלכה (ז,יג), דהנה דין הפת שנאפתה בעצי איסור אינו מיוחד לע"ז אלא ה"ה בכל איסורי הנאה כדתנן גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובקשים של כלה"כ. והתם טעמא משום שיש שבח עצים בפת (כמבואר בפסחים כו). ומבואר בכמה ראשונים שהיא סברא פרטית לראות את עצי השריפה כאילו הם בלועים ומעורבים בפת, שהעצים נהפכו לחום והחום הפך את העיסה להיותה פת. והנה כשהרמב"ם הביא הלכה זו בהלכות מאכלות אסורות (ז,כב) גבי שאר איסוה"נ, ההגיש טעם זה שיש שבח עצים בפת, שהניית העצים ניכרת בפת, ואילו בהביאו דין זה לענין עצי אשירה (בהל' ע"ז,יג) אין זכר לטעם זה – כי אכן אין צורך באותו הטעם לענין ע"ז, שאף אם אין רואים את העצים כבלועים בפת, הלא אין האיסור תלוי בחפץ עצמו רק בריבוי ותוספת ממון שנעשה על ידו, וא"כ אף אם אין שבח העצים נמצא בפת סו"ס ממונו נתרבה כתוצאה מהעצים. והראיה, מדין בגד שארגו בכרכר של ע"ז שאין שם הך טעמא דשבח עצים בפת ואעפ"כ בע"ז אסור מהטעם האמור.

זעוד נראה דאזיל הרמב"ם לשיטתו במה שמשמע מדבריו (בהל' ע"ז,יט) שאם חתך בשר בסכין של ע"ז נאסרו החתיכות כמוש"כ הכס"מ. והרא"ש בחולין כתב שאם עבר וחתך – החתיכות מותרות, שהרי אין ניכר האיסור בחתיכות. ומה טעם הרמב"ם – אך לפי האמור ניחא, דלשיטת הרמב"ם בע"ז אין הדבר תלוי בהנאה מהאיסור עצמו אלא כל הרווחת ממון שבא על ידי הע"ז נאסר, והרי בחיתוך חתיכות ע"י הסכין נתרבה ממונו מהע"ז, ולא דמי לשוחט בסכין שנתמעט ממונו.

זכיון שזכינו לעמוד על שיטת הרמב"ם הרי נפתח לנו הפתח לתרין קושיות המנ"ח במה נשתנה איסור הנאה דע"ז משאר איסוה"נ ללקות עליה – אך הרמב"ם לשיטתו א"ש, שאיסור הנאה דע"ז גדרו ריבוי והוספת ממון על ידה, ובגדר זה אין מקום להבחין באופן ההרווחה, אם ע"ז אכילה או ע"ז פעולה אחרת, ורק בשאר איסורים שגדר האיסור הוא מעשה ההתהוות וההשתמשות בחפץ, שפיר יש חילוק באופן המעשה, אם באכילה או בהנאה, וכפי שיתבאר בהמשך.

ז והענין יוטעם היטב עפ"י דברי הרמב"ם לשיטתו בענין מעילה, שפסק (מעילה א,ג) שהנהנה מההקדש במזיד לוקה שנאמר 'לא תוכל לאכול בשעריך וגו'' [ומקור דבריו בסוגיא במכות (יז) דמהך קרא שמעינן אוהרה למעילה]. והקשה המשל"מ (שם) הלא שיטת הרמב"ם שאין לוקים אלא על אכילה, ואמאי במעילה לוקים על כל הנאה.

אך התירוץ ברור בהקדם קושיא נוספת של המשל"מ מדוע במעילה השיעור הוא שוה פרוטה ולא בכזית כשאר איסוה"נ. אך כבר ייסדו רבותינו האחרונים [ודברנו בזה פעמים רבות²] שדין מעילה

יא אכן מכל המקומות דלעיל אין מוכח שכל רווח ממון אסור מדאורייתא די"ל דאאמדי"ר שהחמירו בע"ז משום 'ולא ידבק' (ע' קר"ם פ"ז דע"ז), אך ממה שלוקה מלקות ארבעים בהנאה מוכח דמדאורייתא שאני איסור ע"ז משאר איסוה"נ, וכפי הגדרת הרמב"ם את הלאו דאורייתא בשונה משאר האיסורים.
יב שיעורים מוב-ב-ד-ל, לה; קנד; קפה;ב; רכט;א

בסהמ"צ בל"ת כד נה) ואילו האיסור הנלמד מיישתו יין נסיכס' מביא בסמוך לדיני מאכלות אסורות ואיסורי הנאה דערלה וכה"כ ובב"ח (בפי"א ממאכ"א וכן בסהמ"צ בל"ת קצד). וכן בהלכות סנהדרין (פי"ט) כשמונה את מנין המלקות שבתורה, מביא מלקות דלא ידבק ולא תביא תועבה סמוך לשאר לאוין דע"ז ואילו מלקות דיי"נ לא הביא שם אלא בסמוך למלקות דאיסורי אכילה והנאה. מזה נראה שהלאו דיי"נ – באופנים שאינו כלול בדין תקרובת ע"ז ממש כנ"ל – חלוק במהותו מאיסור הנאה דע"ז, ושזה הוא לאיסור"ל דכל התורה. כלומר שגדר איסור הנאה דיי"נ נסך הוא במעשה ההשתמשות וההתהנות ולא משום התוצאה של תוספת והרווחת ממון. [ובעיקר החילוק כבר עמד הזכר"י (לו) ורמז לזה הגרי"ז בספרו פ"ח דע"ז, וע' בסנטסיל בזבחים עב ובענין יין נסך].

והנבחה לזה, שהרי בפ"ז דע"ז משמע שאף שלא כדרך חייבים על הנאה מע"ז כנ"ל, ואילו לענין יין נסך מפורש ברמב"ם (מאכ"א יד,יא) שפטור, שכתב שהמערב דברים מרים ביין של ערלה או ביין נסך פטור. ומאי שנא – אך להאמור אתי שפיר היטב, דבע"ז גדר האיסור הוא 'רווח ממון יותר' כדברי היראים וכפי שראינו בשיטת הרמב"ם, ובזה אין הפרש באופן המעשה, אם נהנה כדרך או שלא כדרך וכנ"ל, אבל הדין המסוים דיי"נ נסך שנלמד מיישתו יין נסיכס', זהו איסור במעשה ההנאה כשאר איסור"ל שבתורה, הלכך אין חייבים עליו אלא כדרך שהרי לא יצאו מכלל כל האיסור"ל אלא בב"ח וכלאי הכרם, משא"כ יין נסך.

והנה הר"ן הוכיח מבת תיהא לשאר איסור"ל דביאנו מתמין מותר אף בפס"ר. ודבריו יתכנו בפשוטם בשיטת הרמב"ם דתקרובת ויי"נ יש בהם אזהרה בפנ"ע ואינם כלולים כלל באיסור הנאה דע"ז. ולפי האמור יש מקום לקיים דבריו אף לשיטת הרמב"ם, וביין נסך שאינו תקרובת ממש אלא זה שנלמד מקרא דיישתו יין נסיכס' שאיסור זה גדרו כשאר איסורי הנאה כאמור].

ואם כן, הרי מתרצת שיטת הרמב"ם, שאכן רק לענין ע"ז נקט הרמב"ם שלוקים על הנאה, אבל ביין נסך דקדק הרמב"ם לומר שרק השותה לוקה, דהא בהלכות מאכ"א מיירי באופן שאין היין תקרובת ע"ז ממש אלא איסור אחר הוא ככל שאר איסורי הנאה, והרי הוא ככל איסורי הנאה שאין לוקים עליהם להרמב"ם אלא על אכילתם ולא על הנאה אחרת."

ו ועתה יש לבאר עוד שיטת הרמב"ם בדין 'סתם יינם'. הנה נחלקו הראשונים בטעמי איסור זה; התוס' (בע"ז כט: ובשבת יז:) נקטו

זי ק"ק לעמוד יין שנתנך לעכו"ם' רק בשמשוך או בנתנך שלא בפניה או בשארית שלא נתנסה. וע"ק שסמן לאיסור שתיית היין וכן האוכל כל שהוא מתקרבת עכו"ם ממשך וכו', והלא התם בכלל איסור דולא ידבק הוא וודאי אף הנאה בכלל. וע"ק אם הוא כשאר מאכ"א אמאי לוקה בפחות מכוית. וכן הכריח מזה באג"ם (יו"ד ח"א רכט), שאלו היה זה איסור אכילה נפרד, לא היה לו להתחייב בכלשהו אלא בכיות. וכן פשוט דברי הרמב"ם בסה"מ (ל"ת קצד) מורה כהלח"מ שלוקים על הנאה מי"נ, שכן כתב זאתה יודע שאיסור הוא בהנאה ולוקין עליו. ולדרך הלח"מ יתכן שנקט הרמב"ם 'והשותה...' וכן האוכל' משום לשון הכתוב, 'אכלו... ישתו יין נסיכס' אבל ה"ה לשאר הנאות. ועוד נראה שבא לשמיענין שאפילו אוכל ושותה משהו לוקה, ולא נימא דוקא שיעורי שתיה ואכילה. וטעמא נראה דולא ידבק בידך מאומה: מגלה שאיסור ע"ז במשהו, וכמפורש ברמב"ם בהל' מאכ"א שם בה"ב שלכך אין ליי"נ שיעור, משום זולא ידבק. ומשא"ל עוד לפי האמור לעיל שגדר איסור ע"ז הוא איסור ממון, שגממונו נרבה, א"כ ימצא לכאן שחיוב על אכילת תקרובת תליא בפלוגתת הראשונים האם חשיב 'משתרשי ליה' באכילה מפני שחוקך לו מאכל אחר (עתיק' חולין קלא. וע"ע בהל' במורות למהריט"א סי' נא). אך נראה שב"מ לוקה אחת משום 'אשר חלב ודביונו יאכלו' וגלי קרא שאף זה בכלל ילא ידבק. ואתי שפיר בזה פשט דברי הרמב"ם שהאוכל מתקרבת לוקה ומשמע אחת - שהרי אין בה הרביית ממון, ובפרט באכילת משהו דמיירי בה הרמב"ם, או באופן שאכילתו אינה חוסכת מאכל אחר מן שאינו רעב ואוכל לתענוג דברי המצוי לפניו ואין לו אחר. ולפי"ז זכינו שלכך הכיר הרמב"ם רק אוכל ולא נהנה - כי נהנה ולא מכלה לוקה שתים משום הרביית ממון ואינו ענין למאכלות אסורות אלא להל' ע"ז, משא"כ באכילה לוקה משום 'אשר חלב ודביונו' [שאוחרתו מילא ידבק כנ"ל] ולא משום ילא תביא תועבה אל ביתך' שענינו רק הרביית ממון. אך אפשר כיון שהאכילה שזה ממון, הרי קבל 'אכילה' שהיא עצמה כממון [ויל' שאף שחיתו בסכין אסורה לכתחילה להרמב"ם מדה"ט. א"נ י"ל דלא דמי לשוחט בסכין שאין ערך ממוני לשימוש בו לשחיטה אחת]. ולפי סברא זו יצא שאם יאכל תקרובת בדברים המרים פטור, שהרי לא הרווח וגם אין האכילה הווי שזה ממון..

העיקרית והרגילה, והרחיבה תורה באיסור"ל את איסור האכילה אף לשאר מיני הנאות. הלכך כשאיסור האכילה אינו יכול לחול משום דאאחע"א, לא שייך שיחול איסור הנאה, ותו ליכא 'איסור מוסף'.

ובזה יובן טעמו של הרמב"ם שאין לוקין על הנאות בכל האיסורין אלא על האכילה לבדה [ובמק"א פירשנו מקור דבריו, שלמד כן ממה דאיסור"ל לשיטתו שיעורם בכל דהו ואילו אכילה בכל מקום אינה פחותה מכוית - ואמאי לא ילקו אף בפחות מכוית משום 'הנאה' - ומזה למד שאין מלקות על הנאה בלא 'אכילה'], דהנה המ"מ (מאכ"א ה,טז) פירש דס"ל להרמב"ם ששאר הנאות חשיבי 'שלא כדרך' הלכך אין לוקים עליהם. וכבר תמה המשל"מ (יסוה"ת שם), הלא ודאי כל ההנאות אסורות מדאורייתא והרי הנאה שלא כדרך אינה אלא מדרבנן. ועוד, וכי יעלה על הדעת שמכירת דבר חשיבא 'שלא כדרך'. אך נראה דודאי אין כוונת המ"מ לגדר 'שלא כדרך' שבגמרא, רק כוונתו שהואיל וגדר האיסור דאיסור"ל הוא שימוש וניצול החפץ [ולא שההנאה המופקת מהחפץ היא החפצא דאיסורא] כמו שייסד הגרש"ש"ק, א"כ סובר הרמב"ם שהשימוש העיקרי של דבר מאכל היינו אכילתו, שלכך הוא עומד, שעל כן נקטה תורה ברוב המקומות את איסור ההנאה בלשון 'אכילה' שהיא ההנאה העיקרית כנ"ל, אבל שאר הנאות חשיבי שימוש טפל ולפיכך אין לוקין עליהן אע"ג דאסורות מן התורה"ז.

וביין שנתבאר ברמב"ם שלכך לא חל איסור הנאה דבב"ח על החלב, כיון שהאכילה - שהיא ההנאה העיקרית - לא חלה, א"כ יש להבין מדוע איסור הנאה דהקדש חל על איסור אכילה דחלב כנ"ל. אך התשובה היא כדלעיל, שאיסור הנאה בהקדש אינו כשאר איסור"ל שגדרם איסור לקיחת הנאה וניצול, אלא יסודו משום לתא דגול, ובזה אין חילוק כלל בין שימוש עיקרי לשימוש טפל. ומעתה מוטעם היטב הא דבהקדש לוקין על ההנאה גם להרמב"ם ודלא כשאר איסור"ל, שבהקדש אין חילוק בין שימוש עיקרי לשימוש טפל וכנ"ל.

ואם כן נבוא מזה גם לנידון דעבודה זרה, שהואיל ונתבאר בשיטת הרמב"ם דס"ל כבעלי התוס' שיסוד איסורה משום התוצאה דרווח ממון, על כן אין שייך לחלק בין אכילה והנאה כי יסוד האיסור הוא משום לתא דממון ולא משום שימוש החפץ. וכפי שמשמע מרהיטת דברי הרמב"ם בהל' ע"ז (פ"ז) שאין חילוק אם נהנה מע"ז כדרך או שלא כדרך וכשיטת התוס' הנ"ל"ז. והכי נמי מובן שלוקים על כל הנאה כאכילה, שאין לבוא משום 'שימוש עיקרי' או 'שימוש טפל' באיסור ע"ז שאינו משום שימוש כלל.

ה ומעתה יתבאר דברי הרמב"ם כמין חומר, וסוד שיטתו יש ללמוד מסידור דברי הרמב"ם בשלשה מקומות [וכדברי הגר"ח (בחוט המשולש ז) שעיקר כוונת הרמב"ם נלמד מלדרוש סמוכים בסידורו, וכמליצת המרכה"מ דבמשנה תורה לכולי עלמא דרשינן סמוכים. וכבר ראינו בכמה מקומות שגם מספר המצוות נלמד סמוכים מסידורו, שגם שם סידר הרמב"ם המצוות בחלוקה ענינית כעין סידורו ביד החזקה], דהלאוין דולא ידבק' וילא תביא תעובה' ופרטי הלכותיהם מביא בהדי שאר דיני ע"ז ואזהרותיה (בפ"ז מהל' ע"ז וכן

יד שיעור לה
טו אכתי צ"ב הטעם באיסור"ל שאינם נאכלים כגון שער נזיר. [ושמא ילי"פ טעמו של הרמב"ם ע"פ הר"ן בחולין ה"ל דבאיסור"ל מותר בשאינו מתכוין אפילו בפס"ה, והרי יוצא שמעשה האיסור כשילעצמו אינו אסור רק בצירוף כוונת האדם, ולא שמענו מלקות ככה"ל דלא הוי דומיא דלאו דחסימה, משא"כ אכילה].
טז אך בספר דברי אמת (בענין דברי סופרים דפים קיד-קטו) נקט בדעת הרמב"ם שתקרובת אינה אסורה מהתורה שלא כדרך הנאה. והשנה זאת ליי"נ נסך דאינו חייב של"כ.

ישמעאלי ביין שלנו, הלא במגע אין גזרת בנותיהן ובישמעאלי אין חשש ניסוך. וגם מאין נולד החילוק ביין הישמעאלי בין שתיה להנאה.

אך המעיין ברמב"ם שם בכל הפרק יראה שלא נזכר מאומה מגזרת בנותיהן. רק בפ"ז כשמדבר על איסורי אכילה שענינם משום הרחקה מהגויים כתב שאסור לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך. כיצד, לא ישתה אדם במסיבה של עכו"ם, ואע"פ שהוא יין מבושל שאינו נאסר או שהיה שותה מכליו לבדו. ונראה שהרמב"ם למד הסוגיא בדף לו שאסרו יינם משום בנותיהם, על איסור זה של שתיה במסיבתם, ולא על איסור יין נסך האמור בכ"מ, שזה אינו אלא משום ניסוך. ומפני כן סובר שיין מבושל שאין בו ניסוך מותר בשתיה. ואולם במסיבתם אסור אף מבושל כמפורש ברמב"ם (בפ"ז), כי אכן לענין חשש קורבה וחיתון אין חילוק בין מבושל לשאינו מבושל.

והנה מצינו גזרות חכמים בשתי פנים; פעמים הגזרה היא כמו הרחבת איסור התורה, ואז חל שם חפצא דאיסורא על הדבר, כמו באיסור תורה, ויש שלא הטילו שם איסור על הדבר אלא הטילו על הגברא דין הרחקה גרידא. דוגמא לדבר מה שכתב הגרי"ז בהל' חמץ לדייק מדברי הרמב"ם שחמץ בשעה חמישית, הגם שאסרוהו חכמים מרדות, משא"כ באוכל חמץ בשעה חמישית, הגם שאסרוהו חכמים באכילה באותה שעה, מ"מ אין שם מכת מרדות. ודייק מלשונות הרמב"ם שאיסור שעה חמישית גדרו כחמץ מדרבנן, שחכמים הרחיבו את זמן האיסור של תורה, ולכך חמץ בשיתא אסור באכילה ובהנאה כמו בדאוריתא, ואילו חמץ בשעה חמישית לא הטילו עליו איסור חמץ אלא רק הרחיקו האדם מאכילתו.

ובינינו בזה כתב הגאון מרוגאצ'וב על דברי הרמב"ם ריש הל' שבת, שלשון 'פטור' בהלכות שבת משמע אסור מדרבנן וחיוב מכת מרדות, ואילו לשון 'אינו חייב כלום' או 'פטור מכלום' אמנם אסור מדברי סופרים אבל אין מכים אותו כלל. ופירש דהיינו מעמא, כי פעמים שהרחיבו חכמים את גדר המלאכה דאוריתא או עכ"פ הטילו איסור בחפצא על פעולות נוספות כמו על מלאכה, ומשום כך העובר חייב מכת מרדות, ופעמים לא הטילו הדבר כאיסור בעצם אלא הטילו הגבלה על האדם. [יסוד זה מסביר ענינים רבים בש"ס ופוסקים. שמרהו לך^א].

ולענין יין נסך, יש לדקדק מלשון הרמב"ם (מאכ"א יא, ג-ז) שרק סתם יינם שיש בו חשש ניסוך הרי הוא נידון מדרבנן כיין שנתנסך לאסרו בהנאה, ולוקין עליו מכת מרדות, אבל יין של גוי שאינו עובד ע"ז כגון ישמעאלי, אינו כיון נסך בעצם אלא שחכמים אסרו לשתותו [ממש כדוגמת חמץ בשעה חמישית שאסור באכילה ולא בהנאה כחמץ דאוריתא ואינו אלא הרחקה על האדם, אף זה לא עשאוהו לגמרי כיון נסך להאסר בהנאה. משא"כ יין נסך כמוהו כחמץ בשעה ששית האסור לגמרי כמו האיסור דאוריתא].

וא"כ דברי הרמב"ם מבוארים; איסור סתם יינם אינו אלא משום חשש ניסוך ולא משום בנותיהן, ועשאוהו כחפצא דאיסורא. יין מבושל הואיל ואין בו ניסוך - מותר בשתיה [רק אסור במסיבתן משום גזרת "ח דבר - יינן משום בנותיהן]. יין שאינו מבושל של נכרי שאינו מנסך - אסרוהו חכמים בשתיה כשייג אבל אינו כיון נסך בעצם ולכך מותר בהנאה.

שעיקר הטעם הוא משום בנותיהן, שלא יבואו להתחתן בם (כמשמעות הסוגיא בע"ז לו:), אלא שמשום כך לא היו אוסרים בהנאה רק בשתיה, כמו פיתם ושמןם שאסרום באכילה ולא בהנאה, אך עשאוהו חכמים לסתם יינם כמו יין שנתנסך לפני ע"ז שאסור מהתורה בהנאה.

וי"ט סוברים שעיקר הטעם הוא משום חשש ואפשרות ניסוך לע"ז, אלא שהוצרכו לטעם 'משום בנותיהם' כי מצד הדין לא היה לנו לחוש לניסוך שאין זה אלא מיעוט יינם ולמיעוט אין חוששים (עפ"י רמב"ן ריטב"א ור"ן. יעוין בדבריהם שם לו נט").

והרא"ש (שם פ"ב יב) נקט כהתוס', ותמה לפי זה מדוע יין מבושל אין בו משום איסור יינם, כיון שגזרו משום בנותיהם וכי משום שהרתיחוהו אין שייכת גזרה זו. ותירץ: אפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בו. והביא דברי הרמב"ם שאם נתערב ביין מעט דבש או שאור, הואיל ואין ראוי לנסך הרי הוא כיון מבושל וכשכר ומותר לשתותו עם העכו"ם. וחלק על כך שהרי עיקר הגזירה משום בנותיהם אלא שהחמירו לאסור בהנאה כיין שנתנסך לעכו"ם.

והק"ש הגרעק"א (ביו"ד קג על ה"ט סק"ג) על קושית הרא"ש, הלא נראה שבמגע גוי ביין שלנו אין חשש חיתון אלא משום חשש ניסוך, וכן משמע מדברי הרא"ש עצמו לענין גר תושב שמגעו מותר בשתיה ואילו יין שלו אסור - הרי שבמגע אין חשש משום בנותיהן [ואין כן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים]. וכיו"ב כתב הרא"ש לענין גויים שבזמננו שאינם מנסכים. וא"כ מהו זה שהקשה הרא"ש לאסור יין מבושל, והרי סתמא דמלתא כשדנים על מבושל היינו במגע הנכרי ביין מבושל של ישראל, שאם ביין של הגוי הלא כבר נאסר קודם שנתבשל ולא יפקע איסורו בכישול. וכיון שבמגע מיירי הרי אין בזה גזרה משום בנותיהן^ט.

וברעת הרמב"ם אמר הגרי"ז (בסוף ספר 'חדושי הגר"ח על הש"ס', בתוך הדברים), ששתי גזרות הן; אחת משום ניסוך ואחת משום בנותיהן. ומשום בנותיהן לא אסרו אלא ביין שלהם ולא במגעם ביין שלנו [כסברת הגרעק"א] ולא אסרו אלא בשתיה [כסברת התוס' הנ"ל, מידי דהוה אפיתן ושמןן], ולכך יין של נכרים שאינם עובדים ע"ז כגון הישמעאליים, כתב הרמב"ם שאינו אסור בהנאה אלא בשתיה, כי בזה אין חשש ניסוך ורק משום בנותיהן אסור. ובה ביאר טעמו שהתיר יין מבושל בשתיה, שאמנם מצד גזרת בנותיהן אין חילוק בין מבושל לשאינו מבושל כסברת הרא"ש, אבל הלא במגעם ביין שלנו אין חשש בנותיהן, וכיון שאין חשש ניסוך במבושל, לכך מותר אף בשתיה.

אך יש לתמוה טובא על פירוש זה מלשון הרמב"ם (מאכ"א יא, ט) 'אין מתנסך לעכו"ם אלא יין שראוי להקריב על גבי המזבח, ומפני זה כשגזרו על סתם יינם וגזרו על כל יין שייגע בו שיהיה אסור בהנייה, לא גזרו אלא על היין הראוי להתנסך. לפיכך יין מבושל של ישראל שנגע בו העכו"ם אינו אסור ומותר לשתות עם העכו"ם בכוס אחד'. והרי בתחילת דבריו מפורש דמיירי הן ביין שלהם הן בשלנו, וא"כ משמע שאף בשלהם אם אינו ראוי להתנסך לא גזרו [ואמנם במבושל לא משכחת לה אלא בדרך רחוקה, אבל מ"מ באופן שאין חשש ניסוך מיהת יש לשמוע שמוותר]. ועוד קשה לפי זה מה טעם לאסור במגע

יח > לברוק ברמב"ן חולין ד: <

כ וזה דלא כהכ"ס מאכ"א יא, ג שהביא מקור דברי הרמב"ם שסתם יינם אסור, משום בנותיהן.

כא ע"ע בשיעורים כד, לו; קכד, ובהערה שם.

יט ובשבט הלוי (ח"ב סוס"י מג) פירש כונת הרא"ש בכגון שהגוי קנה יין מבושל והנידון הוא אם הוא סתם יינם.

עיקרי דברים

א מדברי הרמב"ם שמנה איסור יין נסך כמצוה לעצמה, משמע שאין היין בכלל תקרובת עבודת כוכבים [ולשיטתו הותר בשעת כיבוש מלחמה כשאר מאכלות אסורים - דלא כהרמב"ן].
ופירש הנצי"ב שמדובר על ניסוך בדרך שכשוך שלא בפניה, אבל ניסוך ממש הריהו בכלל תקרובת, כמשמעות דברי הרמב"ם במנין המצוות הקצר. (א)

ב לשיטת הרמב"ם נראה שהשותה יין נסך (המשושך כנ"ל) לוקה ארבעים והנהנה אינו לוקה, הגם שאסור מהתורה. ואילו הנהנה מתקרובת ע"ז לוקה שמונים, משום 'לא ידבק' ומשום 'לא תביא תועבה'. (ב)

טעם החילוק, כי איסורי 'לא ידבק' ו'לא תביא' גדרם הרווחת ממון מהע"ז, משא"כ איסור יין נסך גדרו פעולת ההתהנות, ע"כ אין לוקים אלא על שתיה שהיא עיקר ההנאה המפורשת, ככל שאר איסורי הנאה שאין לוקים לדעתו אלא על אכילתם.

כמה נפקותות בחילוק זה;

א. שחיתת בהמה בריאה בסכין של איסור, שאין בכך הרווחת ממון אבל יש הנאה מהשתמשות בסכין. וע"כ בסכין של ע"ז מותר ושל שאר איסוה"נ אסור, כדברי היראים.

ב. בגד שנארג בכרכר של איסור; בע"ז אסור שהרי מורווח על ידי האיסור, ובשאר איסוה"נ מותר לדעת הרמב"ם ור"י מברונא.

ג. חליפי האיסור ודמיו; בע"ז אסור מהתורה ובאיסוה"נ מותר.

ד. פדיון האיסור והולכת דמיו לים המלח באופנים מסוימים; י"א שדוקא בע"ז אפשר לעשות כן ולא בשאר איסורים. והטעם כנ"ל שע"י הפדיון מתקן את הרווחת הממון.

ה. הנאה שלא כדרך; באיסור ע"ז צדדו התוס' לאסור, בניגוד לשאר איסוה"נ. וכן נראה דעת הרמב"ם.

ואילם בין נסך מבואר ברמב"ם שמותר מהתורה שלא כדרך. וטעם החילוק כנ"ל, שבע"ז גדר האיסור הוא ריבוי הממון, כך לי במעשה זה או מעשה אחר, אבל ביי"נ מעשה ההתהנות אסור הלכך בשלא כדרך מותר. (גד)

ו סתם יינם, לדעת הרמב"ם נראה שאסרוהו רק בגלל חשש ניסוך, ואילו הטעם המובא בגמרא 'משום בנותיהן' - נאמר רק לגבי שתיה עמהם במסיבתם.

הלכך יין מבושל שאינו מתנסך, מותר בשתיה לדעת הרמב"ם, מלבד במסיבתם שהאיסור שמשום בנותיהן שייך אף המבושל.

לשיטת זו, יין של נכרי שאינו עובד ע"ז כגון ישמעאלי, כיון שאין בו חשש ניסוך, לא עשאוהו כייין נסך' לאסרו בהנאה אלא משום הרחקה בעלמא אסרו את שתיתו. (ה)

ד יש גזרות חכמים שענינן כהרחבה של איסור התורה והכללת דברים נוספים באיסור המקורי, באופן שחל שם חפצא דאיסורא על הדבר, ויש גזרות שאינן אלא איסור על הגברא בלא חלות שם האיסור על הדבר. ובאותן גזרות אין עונש מכת מרדות לעובר עליהן. (ה)

